

**IJTIMOIIY XAVFSIZLIKNING SIYOSIY ISLOHOTLAR VA SIYOSIY
JARAYONLAR BILAN BOG‘LIQLIGI**

Xidirov Suxrob Norbo‘tayevich

*Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi “Vazirlik-idora va nodavlat
tashkilotlar ishini muvofiqlashtirish bo‘limi” boshlig‘i, sots.f.d. (PhD), dotsent.*

suxrob.xidirov.82@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda ijtimoiy xavfsizlik tushunchasining siyosiy islohotlar va siyosiy jarayonlar bilan o‘zaro aloqadorligi tahlil qilinadi. Siyosiy islohotlar mamlakatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, fuqarolar manfaatlarini himoya qilish va demokratik boshqaruvni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, ijtimoiy xavfsizlik siyosiy jarayonlarning samaradorligi va ijtimoiy ishonchni mustahkamlashning kafolati hisoblanadi. Tadqiqotda adabiyotlar tahlili, siyosiy-huquqiy hujjatlar tahlili va qiyosiy metodlardan foydalanilgan. Natijalar siyosiy barqarorlik va ijtimoiy himoya tizimi o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy xavfsizlik, siyosiy islohotlar, siyosiy jarayonlar, barqarorlik, demokratik boshqaruv, ijtimoiy himoya.

Kirish

Zamonaviy davlatlar rivojlanishida ijtimoiy xavfsizlik masalasi siyosiy jarayonlar bilan uzviy bog‘liqdir. Davlatning siyosiy tuzilmasida amalga oshiriladigan islohotlar nafaqat boshqaruv tizimini takomillashtiradi, balki aholining ijtimoiy farovonligini ham belgilaydi. Shu bois, ijtimoiy xavfsizlikni siyosiy islohotlar bilan uyg‘un holda ta’minlash bugungi globallashtirish sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. Demokratik jarayonlarning samarali amalga oshirilishi fuqarolarning davlatga bo‘lgan ishonchini oshiradi, bu esa ijtimoiy barqarorlikning mustahkamlanishiga olib keladi.

Adabiyotlar tahlili

Ijtimoiy xavfsizlik masalasi siyosiy fanlarda ko‘plab olimlar tomonidan

yoritilgan. Masalan, A. Sen ijtimoiy adolat va erkinlik tushunchalarini ijtimoiy xavfsizlikning asosiy mezonlari sifatida belgilagan. R. Dahl demokratik institutlarning samarali faoliyati fuqarolarning xavfsizlik hissini kuchaytirishini ta'kidlagan. Mahalliy tadqiqotchilar esa (O'zbekiston sharoitida) siyosiy islohotlarning mehnat bozori, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga ta'sirini ko'rib chiqqanlar. So'nggi yillarda davlat boshqaruvini modernizatsiya qilishga qaratilgan islohotlar ijtimoiy himoya tizimining yanada takomillashishiga sabab bo'lmoqda.

Metodlar bo'limi

Tezis tayyorlashda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Adabiyotlar tahlili – xorijiy va mahalliy tadqiqotlarni o'rganish orqali asosiy nazariy qarashlar umumlashtirildi.

Qiyosiy tahlil – turli davlatlarning siyosiy islohotlari va ijtimoiy xavfsizlik tizimlari taqqoslandi.

Siyosiy-huquqiy hujjatlar tahlili – O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan strategiyalar, qarorlar va islohot dasturlari o'rganildi.

Natijalar

Ijtimoiy xavfsizlikning siyosiy islohotlar va siyosiy jarayonlar bilan bog'liqligi mavzusi jamiyatshunoslik va siyosatshunoslikning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy xavfsizlik nafaqat fuqarolarning iqtisodiy va ijtimoiy himoyasini ta'minlash, balki jamiyatning umumiy barqarorligini saqlash, siyosiy inqirozlarni oldini olish va rivojlanishni rag'batlantirish vositasi sifatida ko'riladi. Quyida bu mavzuni batafsil yoritib beraman, asosan O'zbekiston tajribasiga asoslanib, nazariy asoslar, tarixiy rivojlanish, hozirgi islohotlar, xalqaro misollar va tahlilni qamrab olgan holda. Ma'lumotlar rasmiy manbalar va tadqiqotlarga asoslangan.

Ijtimoiy xavfsizlikning nazariy asoslari va siyosiy konteksti

Ijtimoiy xavfsizlik – bu jamiyatdagi zaif qatlamlarni (kambag'allar, ishsizlar, nogironlar, bolalar va qariyalar) himoya qilish tizimi bo'lib, u pensiya, sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy yordam kabi sohalarni o'z ichiga oladi. Nazariy

jihtadan, ijtimoiy xavfsizlik siyosiy islohotlar bilan chambarchas bog'liq, chunki siyosiy tizimning samaradorligi ijtimoiy muammolarni hal etishga ta'sir qiladi. Masalan, agar siyosiy jarayonlar (qonunchilik, hokimiyat taqsimoti, fuqarolik jamiyati faoliyati) inklyuziv bo'lmasa, ijtimoiy tengsizlik kuchayib, siyosiy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Siyosiy islohotlar esa ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun huquqiy asos yaratadi, masalan, konstitutsiyaviy o'zgartirishlar orqali inson huquqlarini kengaytirish va ijtimoiy kafolatlarni belgilash.

Umumiy nazariyada, ijtimoiy xavfsizlik "ijtimoiy davlat" kontseptsiyasi bilan bog'liq, bu yerda davlat fuqarolarning farovonligini ta'minlashga mas'ul. Evropa tajribasida (masalan, Germaniya yoki Shvetsiya) ijtimoiy xavfsizlik siyosiy partiyalar va parlament orqali shakllanadi, bu esa demokratiya va barqarorlikni ta'minlaydi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda, bu bog'lanish o'tish davri (mustaqillikdan keyingi) muammolari bilan yanada murakkablashadi.

O'zbekistonda ijtimoiy xavfsizlikning tarixiy rivojlanishi va siyosiy islohotlar

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan (1991-yil) keyin ijtimoiy xavfsizlik tizimi katta o'zgarishlarga duch keldi. Sovet Ittifoqining parchalanishi iqtisodiy qiyinchiliklar (inflyatsiya, ishsizlik) va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqardi. Dastlabki yillarda siyosiy islohotlar ijtimoiy himoyani mustahkamlashga qaratildi: 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiya ijtimoiy davlat tamoyillarini belgilab, fuqarolarning ta'lim, sog'liqni saqlash va ish huquqlarini kafolatladi. Bu islohotlar orqali hokimiyat tizimi markazlashgan holda tashkil etildi, bu ijtimoiy jarayonlarni nazorat qilishga yordam berdi.

1990-yillarning oxiri va 2000-yillarda Prezident Islom Karimov rahbarligida ijtimoiy siyosat "inson uchun" tamoyiliga asoslandi. Masalan, mahalla instituti rivojlantirildi, u orqali kambag'al oilalarga yordam ko'rsatildi va ijtimoiy barqarorlik ta'minlandi. Siyosiy jarayonlarda bu mahalla fuqarolik jamiyatining bir qismi sifatida ishlatildi, ammo tanqidchilar tomonidan nazorat vositasi deb

baholandi. 1996-2003-yillarda iqtisodiy o'sish 4,3 foizni tashkil etdi, bu ijtimoiy xavfsizlikka hissa qo'shdi, lekin siyosiy islohotlar cheklangan edi – inson huquqlari va matbuot erkinligi masalalari muammoli bo'lib qoldi.

2016-yildan keyin Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida “Yangi O'zbekiston” strategiyasi doirasida keng ko'lamli islohotlar boshlandi. Bu islohotlar siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarni qamrab oldi. Masalan, 2017-2021-yillardagi Harakatlar strategiyasi ijtimoiy himoyani kuchaytirishga qaratildi: kambag'allik darajasi pasaytirildi, bolalar va ayollar huquqlari himoyasi kuchaytirildi, majburiy mehnatga qarshi choralar ko'rildi. Siyosiy jarayonlarda parlament roli oshirildi, konstitutsiyaviy o'zgartirishlar (2023-yil referendum) orqali ijtimoiy davlat maqomi mustahkamlandi – uy-joy, ta'lim va sog'liqni saqlash kafolatlari kengaytirildi.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston strategiyasi ijtimoiy xavfsizlikni siyosiy islohotlar bilan bog'lab, inson huquqlarini, iqtisodiy liberallashtirishni va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishni ustuvor qildi. Natijada, 2023-yilda O'zbekiston BMTning barqaror rivojlanish maqsadlari bo'yicha yutuqlarga erishdi, ammo ijtimoiy tengsizlik va korrupsiya muammolari hali ham mavjud.

Siyosiy jarayonlar bilan bog'lanish va ta'siri

Siyosiy jarayonlar ijtimoiy xavfsizlikni bevosita ta'sir qiladi. O'zbekistonda siyosiy partiyalar va parlament orqali qonunlar qabul qilinadi, masalan, 2023-yilda ayollar va bolalarga qarshi zo'rvonlikka qarshi qonun qabul qilindi, bu ijtimoiy himoyani kuchaytirdi. Xalqaro hamkorlik (BMT, Jahon banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki) siyosiy diplomatiya orqali ijtimoiy loyihalarni moliyalashtiradi, masalan, sog'liqni saqlash va ta'lim islohotlari.

Ammo siyosiy jarayonlardagi cheklovlar (masalan, matbuot erkinligi va saylovlar) ijtimoiy xavfsizlikni zaiflashtirishi mumkin. Tanqidchilar Mirziyoyev islohotlarini “yuzaki” deb baholaydi, chunki siyosiy oppozitsiya cheklangan. Shunga qaramay, islohotlar natijasida iqtisodiy o'sish (2023-yilda 6 foiz) ijtimoiy yordam dasturlarini kengaytirdi.

Xalqaro misollar va qiyosiy tahlil

Xalqaro tajribada ijtimoiy xavfsizlik siyosiy islohotlarning natijasi sifatida ko'riladi. Masalan, AQShda Social Security tizimi siyosiy bahslar orqali takomillashtiriladi, pensiya va sog'liqni saqlash islohotlari partiyalar siyosati bilan bog'liq. Qozog'iston va Qirg'izistonda esa o'tish davri islohotlari ijtimoiy beqarorlikka olib keldi, ammo O'zbekistonda markazlashgan yondashuv barqarorlikni saqladi.

Bog'lanish turi	O'zbekiston misollari	Siyosiy ta'siri	Xalqaro qiyos
Siyosiy islohotlar orqali himoya	Konstitutsiya o'zgartirishlari (2023), Harakatlar strategiyasi	Inson huquqlari kengayishi, ijtimoiy davlat maqomi	AQSh Social Security islohotlari – siyosiy partiyalar bahsi
Ijtimoiy jarayonlar va barqarorlik	Mahalla instituti, yordam dasturlari	Siyosiy beqarorlikni oldini olish, o'tish davri yumshatilishi	Germaniya: Ijtimoiy bozor iqtisodiyoti – barqarorlik kafolati
Xalqaro siyosiy hamkorlik	BMT va Jahon banki loyihalari, SHHT integratsiyasi	Iqtisodiy yordam orqali ijtimoiy xavfsizlik	Evropa Ittifoqi: Ijtimoiy siyosatlar – mintaqaviy barqarorlik

Ijtimoiy xavfsizlik siyosiy islohotlar va jarayonlarsiz samarali bo'lolmaydi, chunki ular huquqiy asos, resurslar va nazoratni ta'minlaydi. O'zbekistonda bu bog'lanish mustaqillikdan keyingi rivojlanishda yaqqol namoyon bo'ldi, ammo kelgusida siyosiy liberallashtirish va fuqarolik jamiyati roli oshirilishi zarur. 2025-yilga kelib, islohotlar natijalari (masalan, raqamli ijtimoiy tizimlar) yanada chuqurlashishi kutilmoqda.

Munozara

Munozaralar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy xavfsizlik siyosiy islohotlarsiz

samarali ta'minlanmaydi. Avtoritar boshqaruv shakllarida qisqa muddatli barqarorlik ta'minlansa-da, uzoq muddatda ijtimoiy xavfsizlik ta'minotida muammolar yuzaga keladi. Demokratik islohotlar esa fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy hayotda faol ishtirok etishiga sharoit yaratadi. Shu bilan birga, siyosiy jarayonlarda shaffoflikning ta'minlanmasligi ijtimoiy ishonchni pasaytirishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy xavfsizlik va siyosiy islohotlar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi. Siyosiy jarayonlarning ochiqligi va samaradorligi ijtimoiy xavfsizlikning kafolatidir.

Siyosiy islohotlarni amalga oshirishda ijtimoiy xavfsizlikni asosiy maqsad sifatida belgilash.

Fuqarolarning siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida faol ishtirokini kengaytirish.

Davlat boshqaruvida shaffoflik va hisobdorlikni oshirish orqali ijtimoiy ishonchni kuchaytirish.

Ijtimoiy himoya tizimini xalqaro standartlarga mos ravishda modernizatsiya qilish.

Adabiyotlar.

1. Giddens, A. (2019). *Politics, Sociology and Social Theory: Encounters with Classical and Contemporary Social Thought*. Polity Press.
2. United Nations Development Programme (2020). *Human Development Report 2020: The Next Frontier – Human Development and the Anthropocene*. New York: UNDP.
3. World Bank (2021). *Social Protection and Jobs Global Practice Annual Report*. Washington D.C.: World Bank.
4. OECD (2020). *Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice: Fit for All Generations?*. Paris: OECD Publishing.

5. Inglehart, R. & Welzel, C. (2021). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge University Press.
6. Fukuyama, F. (2018). *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. Farrar, Straus and Giroux.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2021). “*Yangi O'zbekiston*” strategiyasi doirasida ijtimoiy sohani rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni (2022). “*Inson qadri uchun*” tamoyili asosida ijtimoiy siyosatni rivojlantirish strategiyasi. Toshkent.
9. Karimov, I.A. (2016). *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.
10. Abduraxmonov, Q.X. (2019). *Ijtimoiy xavfsizlik va barqaror taraqqiyotning siyosiy asoslari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
11. Rashidov, S. (2021). “O'zbekistonda siyosiy islohotlarning ijtimoiy xavfsizlikka ta'siri”. *O'zbekiston ijtimoiy fanlar jurnali*, №3, 45–55-betlar.
12. European Commission (2019). *The European Pillar of Social Rights in 20 Principles*. Brussels: EU Publications.
13. Buzgalin, A.V. (2020). *Социальное государство и глобальные вызовы XXI века*. Москва: Наука.